

Föreningen Sveriges Fäbodbrukare,
Dalarnas Fäbodbrukarförening,
Gävleborgs Fäbodförening,
Värmlands Säterbrukarförening,
c/o Inger Jonsson
Offne 142
830 47 Trångsviken

Regeringskansliet
Miljödepartementet
103 33 Stockholm
registrator@environment.ministry.se

Fäbodbrukarnas synpunkter med anledning av Miljömålsrådets fördjupade utvärdering av Sveriges miljömål 2008 "Nu är det bråttom" M2008/1443/Mk

---

Synpunkter

Fäbodbrukarna ifrågasätter såväl (a) den oklarhet som finns vad gäller beskrivningen av fäbodbrukets betesmarker, (b) utformningen av den kvantitativa målsättningen (230) för fäboddar i bruk, som (c) den reducering av fäbodbrukets roll och framtida verksamhet och situation i vårt land som sker när det nu framställs som en förstärkning av en antikvarisk bevarandeinsats genom att antalsmålet för "Fäbod i bruk" formuleras under delrubriken Byggnader och bebyggelsemiljöer.

Fäbodbrukarna ser ett uppenbart behov av en djupare och bredare belysning av fäbodbrukets frågor för en bättre hantering av fäbodbruket också inom ramen för miljömålsarbetet (d).

(a) Nuvarande beskrivning att fäbodbeten ingår i det samlade arealmålet för ängar och betesmarker är otillfredsställande och skapar oklarhet om fäbodbrukets framtida utformning och omfattning liksom det innebär en oklar och otillräcklig styrning i hanteringen av fäbodbrukets frågor inom olika förvaltningssektorer.

Fäbodbruket är en komplex verksamhet som vanligen kategoriseras som jordbruksverksamhet och som väl därmed behandlas i miljömålet rikt odlingslandskap, men fäbodbruket baseras i allt väsentligt på ett utmarksbruk och en extensiv betesdrift av stor betydelse för ett rikt växt och djurliv och som generellt bedrivs i skogsland och fjällområden, samt som regel med nyttjande av eller beröring med även våtmarksområden.

Fäbodbrukets och den extensiva betesdriftens mycket stora omfattning inom stora delar också av vårt land, historiskt och fram till nutid, anvisar också utgångspunkten för diskussionen om en framtida förvaltningsnivå. Det finns ett relevant biologiskt kulturarv och värden att beakta som spänner över flera miljömål. Det finns kärnområden med flertusenårig beteskontinuitet, och en historik för det fäbodbruk vi idag betecknar traditionellt som omfattar åtminstone tusen år. Den är också en förvaltningsutmaning att utveckla och säkerställa dessa värden.

Det sektorsövergripande perspektivet blir enligt vår uppfattning inte rätt hanterat vad gäller fäbodbruket, och det behövs därför en särskild behandling i miljömålsarbetet för att sådana värden rätt ska kunna förvaltas för framtiden. Fäbodbruket har ju även en stor betydelse som kunskapsbaserat kulturarv med koppling till grundläggande humancentrerade frågor som också berörs inom Agenda 21 och konventionen om biologisk mångfald (CBD) inom artikel 8j, och även dessa frågor och perspektiv kommer i skymundan också i miljömålen. Vi får inte vara utelämnade till det urbana perspektivet, utan inkludera även landsbygdens befolkning samt lokal och traditionell kunskap för en långsiktigt hållbar utveckling!

Stommen i utformningen av den praktiska förvaltningen av denna del av den biologiska mångfalden och det kunskaps- och kulturarv som fäbodbruket utgör måste enligt vår uppfattning utgå från ett etablerat och kontinuerligt småjordbruk med åretrunddjurhållning som också bedriver fäbodbruk. Här kan då formos den livsplattform och verksamhetsbas som krävs för existens och daglig gärning på landsbygden, och en

utgångspunkt för förvaltningen av det levande kulturarvet och en konkret möjlighet att förena bevarande och nyttjande i en hållbar utveckling. Ja, någon ska ju göra jobbet!

Så upplever vi också att det finns en allmän uppfattning om önskvärdheten om eller tro att det råder en sådan ordning. Detta står då faktiskt i ganska stor kontrast mot de allt sämre omständigheterna och ekonomiska villkoren att bedriva småjordbruk i vårt land.

Detta resonemang avser givetvis inte att utesluta möjligheten för tillfälliga djurhållare att låna djur för fåboddrift över sommaren, men vi menar att en sådan modell inte ensam kan bära fåbodbruket som levande kulturarv inför framtiden. Och som det snart inte finns permanenta djurhållare kvar inom stora delar av landsbygden och fåbodområdet – var ska i så fall tillfälliga djurhållare i framtiden låna sina djur? Vi riskerar därmed att nå en punkt där jordbrukets infrastruktur helt slås ut, med oöverskådliga konsekvenser på kort och lång sikt och till nackdel för en långsiktigt hållbar utveckling för dessa berörda landsbygdsområden.

(b) Den kvantitativa målbeskrivningen är inte relevant. Enligt vår uppfattning finns väsentliga skäl för en vida större omfattning av djurhållning och betesdrift baserat på småjordbruk med fåboddrift.

Det måste tas bredare och mer långtgående hänsyn till fåbodbrukets och tillhörande småjordbruk betydelse för den biologiska mångfalden i skogsland och fjäll, såväl betesdriften som förvaltningen av de historiska slåttermarkerna och annan hävd av utmarkerna, samt de kunskaper och det produktions- och modellvärde som kan tillmätas fåbodbruket som hållbart och resurssnålt produktionssystem. Så också småjordbrukets och fåbodbrukets betydelse för lokalsamhället, lokal livsmedelsförsörjning och breda mervärden för livsmiljö och turistnäring.

Nuvarande situation, hantering och prioritering av småjordbrukets och fåbodbrukets situation och villkor i samhällssystemet är inte tillfredsställande utan det behövs enligt vår uppfattning klarare ställningstaganden och sektorsövergripande perspektiv vad gäller fåbodbruket med tillhörande småjordbruk; Även den kulturelaterade delen av den biologiska mångfalden berörs ju av sådana ekologiska grundvillkor som spridningskorridorer och ekologiska nätverk; För bevarande av ett kunskapsbaserat kulturarv behövs ju rimliga existensvillkor för kunskapsförvaltarna och traditionsbärarna och ge incitament för generationsväxling; Det får ju heller inte finnas någon oklarhet ifråga om avvägningen mellan konkretiserade målsättningar inom rovdjurspolitiken och hantering och utformningen av villkoren för fåbodbruket.

Generellt är de ekonomiska villkoren för småjordbruk i vårt land ogynnsamma, miljöersättningarna till trots. Vi menar därför att det finns skäl att i miljömålsarbetet vara avsevärt mer uttrycklig och konkret om målsättningarna för småjordbruk med fåboddrift, för att detta som utgångspunkt ska kunna ligga till grund för bättre utformning av regelverk och villkor i förvaltningssystemet. Det finns enligt vår uppfattning skäl att formulera en successiv och påtaglig utökning av antalet småjordbruk som bedriver fåbodbruk fram till ett målår 2020.

Det enskilda småjordbruket kan möjligen ges en praktisk storleksbegränsning avstämt mot kvalitativa målsättningar, men detta måste också korrespondera med företagsekonomiska förutsättningar och möjligheter liksom nivån och tillväxttakt för antalet småjordbruk som bedriver fåbodbruk.

Fastställda miljömål utgör en tung faktor i samhällets styrning. Operativa ställningstaganden på olika nivåer i samhällssystemet refererar till miljömålen och därför måste dessa aspekter beaktas redan i formuleringarna och hanteringen av fåbodbrukets frågor i miljömålsarbetet. Vår samhällsmodell innebär nu en delegerad handlingsfrihet till aktörer i det administrativa systemet. En oss näraliggande sektorsfråga berörs i en aktuell akademisk avhandling, ”I vargens spår. Myndigheters handlingsutrymme i förvaltningen av varg” av Serena Cinque. (CEFOS. Göteborgs Universitet, 2008. ISBN 978-91-628-7441-4.) Vi vill referera till den principiella problemsituationen vad gäller avvägning mellan, helt eller delvis, motstående målsättningar och det faktum att fåbodbruket har en jämförelsevis svag målbeskrivning, och därmed drabbas av en systematisk motsvarande lägre prioritering i samhällsadministrationen. Utifrån detta kan vi konstatera behov av mer konkreta målsättningar och ökad tydlighet i miljömålsarbetet vad gäller småjordbruk med fåboddrift.

(c) Enligt vår uppfattning måste det tydligt formuleras en målsättning som bättre överensstämmer med kultur- och naturvårdsbiologiska förutsättningar och behov, och som även skapar utrymme för människorna, brukarna, kulturbärarna, och deras framtida existens och möjligheter att leva kvar med traditionella verksamheter i sina ursprungliga områden. Kulturmiljövård ska rimligen inte begränsas till att enbart vara antikvarisk, utan även medge och bejaka det levande, brukade kulturlandskapet integrerat med naturvården. Det behövs en helhetssyn på förvaltningen av det biologiska kulturarvet, ett fungerande ansvarstagande för landskapsperspektivet samt en målbeskrivning och incitament som stimulerar lokalt engagemang för och delaktighet i en långsiktigt hållbar utveckling.

Nu lagda förslag innebär enligt vår uppfattning en olycklig reduktion av fåbodbrukets situation, roll och framtida möjligheter genom att syftet med fåbodbruket framstår som i första hand en förstärkning av en antikvarisk bevarandeinsats när antalsmålet formuleras under delrubriken Byggnader och bebyggelsemiljöer. Detta underblåser den oklarhet som också tidigare behäftat hanteringen av fåbodbrukets frågor i det administrativa systemet.

Med det breda perspektiv över värden och mervärden som kan knytas till småjordbruk med fåboddrift så måste den konkreta och utvecklade målsättningen uttryckas i ett mycket vidare perspektiv än som nu sker genom den delrubrik under vilken nu fåbodbruket konkret placeras.

Detta ska inte motsäga varken värdet av eller det bidrag till förvaltningen av den antikvariska kulturmiljön på fåbodarna som det aktiva fåbodbruket kan och naturligtvis ska bidra med. Men målbeskrivningen måste enligt vår uppfattning bära ett budskap och förmedla fokus på en annan nivå för att det administrativa systemet rätt ska uppfatta behovet av rimliga villkor och skäliga förutsättningar för småjordbruket, fåbodbruket och fåbodbrukaren som verksamheter och aktör för att uppnå den breda målsättningen, att bibehålla den kulturrelaterade delen av den biologiska mångfalden och en långsiktigt hållbar utveckling på landsbygden också i den svenska fåbodregionen.

De grundläggande och väsentliga frågorna kring det aktiva fåbodbrukets existens, omfattning och utformning samt prioritet i vårt land är bristfälligt hanterade. Det kan härledas till det faktum att det inte finns någon förankrad och gemensam målsättning för vad vi egentligen vill uppnå med fåbodbruket i Sverige. Det behövs en större öppenhet och tillföras kunskaper från en bred och relevant diskussion och ett fördjupande arbete kring dessa frågor med fåbodbrukarna och en krets av berörda myndigheter och organisationer. Vi är heller inte främmande för tanken att det behövs nya arbetsformer för att hantera dessa våra sektorsövergripande frågor och angelägenheter.

(d) Föreningen Sveriges Fåbodbrukare har initierat en kartläggning av det svenska fåbodbruket och aktuella frågor i samverkan med Jordbruksverket, LRF och Hushållningssällskapens förbund. Så bedrivs också ett relevant arbete vid Centrum för biologisk mångfald (NAPTEK). Sammantaget kan detta förväntas tillföra kunskapsunderlag för en konstruktiv och framåtsyftande diskussion vid ett planerat seminarium under hösten kring fåbodbrukets grundläggande frågor och framtidsfrågor i ett brett perspektiv med fåbodbrukarna samt berörda myndigheter och organisationer.

Detta kan då också inom överskådlig tid förväntas ge bättre underlag för vidare hantering av fåbodbrukets frågor, framtida existens, omfattning och utformning. Såväl i miljömålsarbetet, som i efterföljande implementering i Landsbygdsprogrammet och, som exempel, i utformningen av LFA-stödsystemet, utformningen av de nationella stöden till jordbruket i norra Sverige samt det pågående arbetet med tillämpningen och utformning av HNV-konceptet som förhoppningsvis på ett positivt sätt kan beakta också det svenska fåbodbruket.

Bakgrund och utgångspunkter

Fåbodbruket representerar en uråldrig mänsklig och synnerligen komplex verksamhet som berörs av flera av miljömålen varav mer direkt miljömålen Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Storslagen fjällmiljö och Ett rikt växt- och djurliv, samt i viss mån även Myllrande våtmarker.

Fäbodbruket som produktionssystem utgör närmast per definition ett långsiktigt hållbart och resurssnålt nyttjande av naturresurser i skogsland och fjäll, och faller så tillvida väl in i åtgärdsstrategierna för resurssnåla kretslopp samt hushållning med mark, vatten och biologiska resurser. Fäbodbruket som agrart produktionssystem är ett av få nu tillämpade som har ett positivt energinetto, vilket måste vara av intresse att beakta när vi har att se fram mot ökande energipriser och behov av större klimathänsyn.

Fäbodbruket som vi känner det idag har existerat i denna form i åtminstone tusen år. Från en historiskt mycket vidsträckt omfattning i vårt land finns idag i storleksordningen 250 fäbodbruk av olika storlek och med olika driftsinriktningar.

Med de historiska rötterna i extensiv boskapsskötsel och mjölk- och köttproduktion sedan flera tusen år, kanske så långt tillbaka som när de första människorna koloniserade vårt land efter inlandsisen, så måste fäbodbruket och boskapsskötsel med mer eller mindre extensiv betesdrift betraktas ha stor relevans för den biologiska mångfalden ur olika perspektiv. Fäbodbruket åskådliggör därmed också på ett värdefullt sätt människans betydelse som ekologisk faktor, ett perspektiv som tenderar vara starkt underrepresenterat såväl i det naturvårdsbyråkratiska systemet som i föreliggande förslag till utformning av miljömål. Hänsyn till och delaktighet hos de människor som berörs är enligt vår uppfattning oavvisligt nödvändigt för att uppnå en långsiktigt hållbar utveckling.

Fäbodbruket i sin utvecklade form baseras på lokal och traditionell kunskap av sådant värde att det i ett humanperspektiv faller inom ramen för konventionen för biologisk mångfald och artikel 8j. Inom fäbodbruket finns sådana kunskaper och resurser som är av vikt för mångfald och långsiktig hållbar utveckling som motiverar särskild hänsyn till och anpassning för fäbodbruket inför framtiden. Dels för att bibehålla den kritiska kunskapsmassan i ett levande kulturarv, dels för en tillräcklig omfattning att värna den kulturelaterade delen av den biologiska mångfalden, samt som en resursmässigt avgörande delverksamhet och fodertillgång för ett antal småjordbruk i det svenska fäbodområdet.

Det svenska fäbodbruket har nu sin kulturgeografiska tyngdpunkt i de sk fäbodlänen i norra Svealand och södra Norrland. Med relativt stor utbredning också in i senare tid så utgör också fäbodbruket här en del av den regionala särarten och kulturella identiteten, och fäbodbruket utgör både direkt och indirekt även en, och på flera sätt, resurs för utveckling av turistnäringen. I detta område utgör inte sällan småjordbruket med fäboddrift i någon form också de sista kvarvarande djurföretagen med betesdjur i byarna, och inom fäbodbruket förvaltas också en stor del av de svenska lantrasdjuren *in situ*.

Som arbetsintensiv verksamhet har småjordbruket i allmänhet och kanske fäbodbruket i synnerhet under efterkrigstiden pressats tillbaka, mycket beroende på de i vår samhällsutveckling och vårt ekonomiska system inbyggda kraven på ekonomisk avkastning och successiv produktivitetsökning. Det framväxande moderna samhällets bristande insikter i långsiktig resursförvaltning och oförmågan i mät- och redovisningssystem att också hantera sådana kvalitativa biologiska, systemekologiska, kulturella och immateriella aspekter som berör bland annat fäbodbruket har ju också lett fram till internationella behov att samlas kring bland annat Agenda 21 och Konventionen om biologisk mångfald (CBD), vilka nu också utgör en del av grunden för arbetet med miljö kvalitetsmålen.

Dessa frågor berörs även i kommissionens meddelande om biologisk mångfald (KOM 2001.162) där man också berör risken för förlust av biologisk mångfald, landskaps- och kulturvärden vid nedläggning av extensiva jordbruk i mindre gynnade områden. Man följer upp detta i sitt meddelande (KOM 2006.216) där man bland annat konstaterar att arbetet med att stoppa förlusten av biologisk mångfald har gått för långsamt och inte har varit tillräckligt omfattande.

Enligt vår uppfattning kan detta ha sin giltighet även för det svenska fäbodbruket och att det ger anledning att öka uppmärksamheten på fäbodbrukets möjligheter att bidra till arbetet med att bevara och utveckla förvaltningen av den biologiska mångfalden.

Enligt vår uppfattning behövs nya sätt att ekonomiskt-administrativt hantera de mindre kultur- och naturvårdsjordbruket. Dessa står för ett kvalitativt innehåll, stor multifunktionalitet och en betydelse för den perifera landsbygden som inte rättvisande fångas upp i nuvarande samhällsekonomiska och värderingssystem.

I det samhällsekonomiska system vi nu lever i har vi ett jämförelsevis stort beroende av det offentliga ekonomiska omföringssystemet, främst genom miljöersättningar i Landsbygdsprogrammet. Det ter sig också näraliggande för oss att tolka det inledningsvis berörda antalsmålet (230) som en direkt referens till arbetet inom Jordbruksverket med utformningen av det nuvarande Landsbygdsprogrammet. Om än antalsmålet formuleras som en minsta nivå så kan vi befara att det i praktiken kommer att hanteras som en maxnivå. Angivet antal är enligt vår uppfattning också alltför lågt satt.

Vi vill klargöra att Fäbodbrukarna inte tillåtit vara aktivt delaktiga i denna utformningsprocess utan i praktiken ställts inför faktum som ensidigt formulerats på tjänstemannanivå trots synbarligen bristande kunskaper kring dessa delar av förvaltningen av den biologiska mångfalden. Hanteringen av fäbodbrukets frågor präglas till en besvärande nivå av teknokratisering, fragmentering och sektorisering. Detta missgynnar fäbodbruket som behöver ökad uppmärksamhet, verklighetsförankrat regelverk och en mer genomtänkt behandling i det administrativa systemet i ett helhetsperspektiv.

Med detta gemensamma yttrande vill vi också understryka en enighet i den samlade fäbodrörelsen kring dessa för fäbodbruket och fäbodbrukarna väsentliga och grundläggande frågor för vår framtid och en hållbar utveckling i våra bygder.

Om än vi aktiva föreningar är organisatoriskt fristående så har vi samsyn och samarbetar i för fäbodbruket som näringsverksamhet och kulturform väsentliga och grundläggande frågor och angelägenheter. Av praktiska skäl och för att underlätta kontakter och kommunikation gentemot myndigheter och nationella organisationer har i praktiken riksföreningen också en samordnande roll.

Fäbodbrukarna som kulturminoritet behöver vederbörlig hänsyn och önskar möjlighet att få vara delaktiga i utformningen av förutsättningar och villkor för fäbodbruket och våra verksamheter i småjordbruken som också utgör grunden för våra levnadsbetingelser, fäbodkulturens framtida villkor och existens, samt en långsiktigt hållbart utveckling i våra respektive hembygder, såväl ekologiskt, ekonomiskt som socialt.

Offne 2008-08-15

För samtliga genom
Föreningen Sveriges Fäbodbrukare

Inger Jonsson, ordf

Kristian Olofsson, e u

Dalarnas Fäbodbrukarförening

Erik Sundin, ordf

Gävleborgs Fäbodförening

Calle Höglund, ordf

Värmlands Säterbrukarförening

Kerstin Elofsson, ordf